

ROLUL DUNĂRII INFERIOARE ÎN CURSUL EPOCII NEOLITICE

EUGEN COMȘA

De-a lungul istoriei străvechi, în sud-estul Europei, ca și în restul continentului, fluviile au jucat un rol important în viața și în evoluția comunităților omenești, care au ajuns pînă la ele sau au trăit, perioade mai îndelungate, în preajma lor.

În comunicarea noastră ne vom referi la rolul jucat de Dunărea Inferioară în cursul frămîntății istoriei a epocii neolitice.

Ținuturile din sudul țării noastre, la sfîrșitul epocii mezolitice erau locuite de rare comunități omenești (compuse dintr-un număr mic de persoane), care se ocupau cu vînătoarea și pescuitul, din care cauză erau nevoite să se deplaseze mereu.

În acea perioadă, cum este și firesc, Dunărea și lacurile din vecinătatea sa, prin bogăția de pește și prin locurile ferite de pe ostroave și de pe grînduri, au atras de timpuriu diverse comunități, caracterizate prin unelte de silex microlitice, specifice culturii tardenoisienne.

Astfel de comunități sînt încă slab documentate, mai cu seamă, datorită cercetărilor de suprafață, reduse numeric din zonele preferate de acei oameni. Pînă în prezent, ele sînt reprezentate numai în cîteva puncte. Primul din ele — descoperit cu patru decenii în urmă — este cel de la Garvăn (jud. Tulcea). Punctul se află pe malul lacului Jijila, pe o terasă scundă nisipoasă. Atunci, de pe plajă s-au strîns o serie de unelte specifice, între care și un trapez¹.

Alte complexe similare au existat pe grîndurile din mijlocul unor lacuri de lîngă Dunăre. Este evident că astfel de complexe dovedesc locuirea în acele locuri a unor comunități, care se ocupau, mai cu seamă, cu pescuitul.

La începutul epocii neolitice comunitățile din nordul Greciei au ajuns să se ocupe cu cultivarea primitivă a plantelor și cu creșterea pe

¹ Eugen Comșa, SCIV, IV, 1953, 3—4, p. 750 și fig. 2.

scară redusă, a animalelor domestice. Drept consecință, curînd s-a produs o creștere apreciabilă a populației și tendința de a căuta noi terenuri pentru cultivare și pentru pășunat. O astfel de expansiune s-a desfășurat, încă de la începutul neoliticului timpuriu, în spre ținuturile din nordul Peninsulei Balcanice. Una din căile urmate a fost aceea de-a lungul văilor Strumei și Iskerului. Populația locală fiind rară „roirea“ treptată, spre nord a fost destul de ușoară. Unele grupuri ajunse la Dunăre au trecut fluviul și s-a răspîndit în cîmpia din sudul Olteniei. Prin urmare, încă de atunci Dunărea nu a constituit o barieră de netrecut. Ei au reușit să o treacă cu monoxile sau cu plute.

În sudul Olteniei, comunitățile culturii Cîrcea² au dislocat pe cele locale, mezolitice tîrzii și s-au extins pe o mare parte a cîmpiei, stabilindu-se acolo pentru o perioadă îndelungată.

După un răstimp, se constată, tot în zona Olteniei, o altă mișcare de populație, de astă dată, de-a lungul Dunării. Ne referim la comunitățile culturii Starčevo-Criș, care au pătruns, mai întîi, din nord estul Jugoslaviei, în Banat, în preajma Dunării. Mai tîrziu, cu timpul, ele s-au răspîndit în spre nord și spre est, trecînd de-a lungul Dunării, prin Porțile de Fier, în Oltenia. Ele au ocupat o mare parte din întinderea acestei provincii, alegîndu-și drept loc de așezare unele ostroave ale Dunării (de ex. Ostrovul Banului³) sau malul Dunării (de ex. la Basarabi⁴), cît și în alte locuri de-a lungul fluviului. Se cuvine însă menționat că astfel de vestigii, pînă în prezent, lipsesc în cîmpia din sud-estul Olteniei și în lungul Dunării în Muntenia deși unele comunități Starčevo-Criș, destul de timpurii, au pătruns dinspre Oltenia în Muntenia și s-au răspîndit mai departe spre est, numai în nordul cîmpiei⁵.

Lipsa complexelor de tip Starčevo-Criș din cîmpia din sudul Munteniei, credem că se explică prin aceea că regiunea era locuită de comunitățile timpurii ale culturii Dudești⁶. Originea acestora încă nu este prea clară. Nu excludem posibilitatea ca ele să fie originare din sud-estul Peninsulei Balcanice, de unde au trecut Balcanii și s-au extins spre Dunăre pe care au traversat-o și s-au răspîndit, pe întinsul cîmpiei, de-a lungul Dunării, pînă în spre vestul Olteniei. Acele comunități au viețuit în preajma Dunării pe ambele maluri, inclusiv pe unele grinduri din mijlocul lacurilor (de ex. grindul „Grădiștea Ulmilor“ de lângă Vărăști)⁷.

Este interesant de subliniat că, ținînd seama de utilajul litic al purtătorilor culturii Dudești, se poate susține că acele comunități, atunci cînd au ajuns la nord de Dunăre, au asimilat comunitățile locale tar-denoisiene tîrzii, fapt oglindit prin unelele microlite de silix specifice.

Ținuturile din lungul Dunării, în Muntenia și în Oltenia, au fost ocupate și locuite vreme îndelungată, pînă la sfîrșitul neoliticului timpuriu, de comunitățile culturii Dudești.

² Marin Nica, SCIVA, 27, 1976, p. 435—463.

³ Petre Roman și V. Boroneanț ; Drobeta, I, 1974, p. 117—128.

⁴ Marin Nica, SCIV, 22, 1971, 4, p. 547—556.

⁵ Victor Teodorescu, SCIV, 24, 1963, 2, p. 251—268.

⁶ Eugen Comșa, PZ, 46, 1971, H. 2, p. 195—249.

⁷ Săpături Eugen Comșa.

Situația din Dobrogea nu este încă lămurită, deoarece, pînă în prezent, încă nu se cunosc pe întinsul ei, așezări datînd din perioada neoliticului timpuriu. Nu excludem însă posibilitatea, ca în partea ei de sud să fi pătruns unele comunități de-a lungul țarmului Mării Negre, din categoria celor timpurii de la Karanovo, documentate pînă aproape de granița noastră.

Menționăm că nici în sudul Moldovei și nici în preajma Dunării, la nord de delta ei, nu se cunosc așezări din neoliticul timpuriu. Considerăm că faptul se explică prin aceea că, în general, comunitățile Starčevo-Criș, din această parte a țării, au evitat zona de cîmpie.

Mai tîrziu, după încheierea evoluției culturii Dudești, desfășurată în decursul a trei faze de evoluție, pe o mare parte din întinderea Munteniei, pe un fond principal reprezentat de cultura Dudești, cu un anumit amestec cu comunități ale culturii ceramicii liniare, s-a format prima fază, numită Bolintineanu, a culturii Boian⁸. Astfel de comunități sînt reprezentate, destul de intens, în lungul malului Dunării și lacurilor sale, precum și pe unele grinduri. Numai în zona dintre Oltenița și Călărași cunoaștem un număr de șapte stațiuni, dovada unei locuiri destul de intense a acelor comunități în preajma Dunării. Ele nu se cunosc încă în porțiunea dintre Călărași și Brăila, datorită, desigur, numărului redus al cercetărilor de suprafață din acea regiune. Considerăm că urme de locuire din faza Bolintineanu trebuie să existe și pe celălalt mal al Dunării, în dreptul zonei dintre Zimnicea și Călărași.

În perioada amintită se constată o situație deosebită în vecinătatea malului dobrogean al Dunării, unde s-au stabilit comunitățile, de la începutul evoluției din zonă, ale culturii Hamangia⁹, originare din sud-estul Peninsulei Balcanice, ajunse în ținuturile noastre de-a lungul țarmului Mării Negre. Într-un răstimp relativ scurt ele s-au întins pe tot teritoriul Dobrogei. Unele comunități și-au făcut așezări și pe ostroavele Dunării. Considerăm, de asemenea, că nu trebuie exclusă posibilitatea ca unele comunități Hamangia să fi trecut Dunărea la nord de Deltă. Prin urmare, în dreptul Dobrogei, Dunărea a constituit, un anumit timp, graniță între comunitățile Bolintineanu și cele Hamangia.

În sud-vestul și vestul Olteniei, mai ales, în lungul Dunării, s-au produs mișcări de populație și diferite contacte între locuitorii neolitici din Banat și cei din Oltenia. Pentru exemplificare, amintim că într-un complex de la sfîrșitul culturii Starčevo-Criș, documentat pe Ostrovul Banului, s-a găsit o figurină cu caractere specifice pieselor din prima fază a culturii Vinča.¹⁰ Mai tîrziu, comunități de tip Vinča din Banat au pătruns prin Porțile de Fier și s-au răspîndit de-a lungul Dunării pînă aproape de Jiu. Unele din așezările lor, cum este cea de la Rast¹¹, fiind organizate pe grinduri și pe malul fluviului.

⁸ Eugen Comșa : *Istoria comunităților culturii Boian*. București, 1974.

⁹ Dumitru Berciu : *Cultura Hamangia. Noi contribuții, I*. București, 1966.

¹⁰ Gh. Lazarovici : *Neoliticul Banatului*. Cluj-Napoca, 1979, p. 33.

¹¹ Vladimir Dumitrescu : *The Neolithic Settlement at Rast*. BAR, International Series, 72, Londra, 1980.

Curînd, în sud-estul Olteniei, în parte, tot pe fond Dudești, cu o anumită contribuție a culturii Vinča, s-a format prima fază a culturii Vădastra,¹² paralelă în timp cu faza Bolintineanu, din vecinătate.

Din datele expuse rezultă că în perioada de la începutul perioadei neoliticului mijlociu, în preajma Dunării inferioare, se constată, din punct de vedere istoric și cultural, trei situații cu totul deosebite.

În porțiunea de vest, atunci s-a produs o pătrundere de-a lungul Dunării, dinspre Banat a comunităților culturii Vinča.

În porțiunea dintre Jiu și Olt, foarte probabil pe ambele maluri ale fluviului, au trăit comunitățile fazei Vădastra I, iar mai departe spre est, tot pe ambele maluri ale fluviului, au viețuit comunitățile fazei Bolintineanu. Reiese că în cazul lor, fiind vorba de o populație locală mai veche, Dunărea nu a constituit o graniță etnică și culturală.

În schimb, în cea de-a treia porțiune a Dunării Inferioare, cea din dreptul Dobrogei, în urma pătrunderii comunităților timpurii ale culturii Hamangia, Dunărea a constituit o graniță între arealele culturilor Boian și Hamangia.

Se cuvine subliniat faptul că, în perioada următoare, corespunzătoare în Dobrogea cu comunitățile fazelor evoluat ale culturii Hamangia, iar în Muntenia celor din fazele Giulești și Vidra ale culturii Boian,¹³ în sud-estul Olteniei celor din faza Vădastra II¹⁴ și fazelor târzii ale culturii Vincă,¹⁵ situația s-a menținut aceeași, în toate cele trei porțiuni. Amintim doar că pe malul dobrogean al Dunării, la Hirșova este documentată o comunitate izolată de la sfîrșitul fazei Giulești a culturii Boian¹⁶.

La sfîrșitul neoliticului mijlociu observațiile arheologice indică existența, în zona Dunării inferioare, a unor frămîntări intense.

Se constată o dinamizare deosebită a comunităților de pe cele două maluri ale Dunării, din faza de tranziție de la cultura Boian la cultura Gumelnița. Acestea au trecut, cu forța, Dunărea și treptat au ocupat toată Dobrogea, în dauna comunităților târzii Hamangia, care, în parte, au fost asimilate de către noii veniți. Drept urmare, în Dobrogea¹⁷, puțin mai târziu, s-a format o variantă regională a culturii Gumelnița, care a păstrat, la început, unele elemente de tradiție Hamangia¹⁸.

Comunitățile fazei de tranziție de la cultura Boian la cultura Gumelnița au acționat în aceeași perioadă și spre vest, punînd capăt evo-

¹² Corneliu N. Mateescu : *La plus ancienne phase de la civilisation de Vădastra, Vădastra I, à la lumière des nouvelles fouilles de Vădastra*, în : Bericht über den V. Internationales Kongress für Vor und Frühgeschichte, Hamburg, Berlin, 1961, p. 529—534.

¹³ Eugen Comșa : *op. cit.*, 1974, p. 32—46.

¹⁴ Corneliu N. Mateescu, *Contribution à l'étude de la civilisation de Vădastra ; Phase Vădastra II (d'après les nouvelles fouilles de Vădastra)*, în : Atti del Congresso Internazionale delle Scienze Preistoriche e Protostoriche, Roma, II, 1965, p. 258—263.

¹⁵ Doina Galbeniu, *Neoliticul în Oltenia de sud-vest*, București, 1974.

¹⁶ Idem, SCIV, 13, 1962, 2, p. 285.

¹⁷ Eugen Comșa, Pontica, V, 1972, p. 39—43.

¹⁸ D. Berciu : *Cultura Hamangia...* 1966, p. 33.

luției comunităților culturii Vădastra. În înaintarea comunităților fazei de tranziție, dincolo de Olt, ele au ajuns pînă la Jiu¹⁹.

În Muntenia, prin evoluție directă a comunităților fazei de tranziție, fără nici o intervenție din afară, s-a produs formarea culturii Gumelnița²⁰, cu o evoluție îndelungată, pe ambele maluri ale Dunării.

În vest, dincolo de Jiu, în aceeași perioadă, s-a produs, cu o contribuție importantă a culturii Vința, formarea culturii Sălcuța²¹, avînd unele elemente comune cu cultura Gumelnița.

Prin urmare, în perioada neoliticului tîrziu, în ținuturile studiate se constată, de-a lungul Dunării, pe ambele sale maluri, viețuirea comunităților a două culturi.

Prima din ele a fost cultura Gumelnița, documentată pe întinsul Munteniei, în Dobrogea și la sud de Dunăre, iar cea de a doua a fost cultura Sălcuța, al cărei areal cuprindea întreaga Oltenie și ținuturile de la sud de Dunăre.

În paralel, în nord-estul Munteniei, în nordul Dobrogei, în sudul Moldovei și la nord de Delta Dunării, s-a produs evoluția comunităților aspectului cultural Aldeni II²², complex mixt, format din elemente Gumelnița și Cucuteni timpurii.

În perioada respectivă, Dunărea Inferioară nu mai constituia o graniță între diferite culturi.

În concluzie, se cuvine să subliniem faptul că în preajma Dunării inferioare, de la sfîrșitul neoliticului timpuriu, respectiv din timpul culturii Dudești, în Muntenia și Vința, în vestul Olteniei, se constată o continuitate neîntreruptă a aceleiași populații, pînă spre sfîrșitul perioadei neoliticului tîrziu, cînd în Dobrogea și de-a lungul Cîmpiei Române, dinspre ținuturile nord pontice și pînă în vestul Olteniei, au pătruns și s-au răspîndit comunitățile de păstori, caracterizate prin mormintele tumulare cu ocră²³.

LE RÔLE DU DANUBE INFÉRIEURE PENDANT L'ÉPOQUE NÉOLITHIQUE

Résumé

Au commencement de l'époque néolithique le Danube n'a pas constitué une barrière. Elle a été traversé par les communautés de la culture Cîrcea, qui se sont établi en Olténie. Plus tard du Banat, en traversant les Portes de Fer, ce sont établi sur le deux rives du Danube les communautés de la culture Starčevo-Criș.

¹⁹ Informație de la Marin Nica, căruia îi mulțumim pe această cale.

²⁰ Berciu: *Contribuții la problemele neoliticului în România în lumina noilor cercetări*. București, 1961, p. 82—86 și 415—422.

²¹ *Ibidem*, p. 155—166.

²² Eugen Comșa, SCIV, 14, 1963, 1, p. 7—26; Ion T. Dragomir: *Eneoliticul din sud-estul României. Aspectul cultural Stoicani-Aldeni*. București, 1983.

²³ Eugen Comșa, Istrazivanja, 5, Novi Sad, 1976, p. 33—43.

Vers le fin du néolithique ancien le Danube a été traversé par les communautés de la culture Dudești, qui se sont établi en Munténie.

Pendant le néolithique moyen, sur le fond de la culture Dudești, s'est formée la culture de Boian. Les communautés de cette culture ont occupé les deux rives du Danube.

Après la diffusion des communautés de la culture de Hamangia le Danube a devenu temporairement une frontière entre les cultures Boian et Hamangia.

En ce temps en Oltenie du S-E et dans les territoires avoisinant au sud du Danube ont vécu les communautés de la culture de Vădastra.

Pendant cette même période du Banat se cont répandus, dans l'ouest de l'Olténie, les communautés de la culture de Vinča, qui ont constitué le fond sur lequel s'est formé la culture de Sălcuța.

Vers la fin de la culture de Boian on constate une dinamisation de ces communautés qui ont pénétré sur tout le territoire de la Dobroudja et dans la partie de l'est de l'Olténie. Sur le fond de ces communautés s'est formé la culture de Gumelnița.

Pendant le néolithique tardive, à l'est de la rivière Olt, les deux rives du Danube ont été habité par les communautés de la culture de Gumelnița, tandis que à l'ouest de cette rivière ont vécu les communautés de la culture de Sălcuța.

En ce temps la zone qui comprend le sud de la Moldavie, le nord de la Dobroudja et le nord-est de la Munténie a été occupée par les communautés Aldeni II.

D'après les données exposées on peut constater que le Danube n'a pas constitué un barrière pour les communautés néolithiques.